

Juhász Erika:

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

Megjelent:

Juhász Erika (2003): A közösségfejlesztés történetének vázlata. In: Dr. Éles Csaba (szerk.): Nézőpontok és láttelepek [Acta Andragogiae et Culturae sorozat 20. szám]. Debrecen, Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszék 165-180 p.

"Van hozzá közöd, mit csinállok? És hogy mit gondolok? Van hozzá közöm, mit csinálsz? És hogy mit gondolsz? Van közünk egymáshoz? Hozzám, hozzád, mindenkire, aki véletlenül épp itt él épp most, és akitől függ, hogy mi lesz a világból? Van közünk egymáshoz, talán, igen." (Ingrid Sjöstrand)

Cikkem témájául a közösségfejlesztés történetének áttekintését választottam. Kiemelem a címben is szereplő "vázlat" jelleget, mivel ezen a néhány oldalon a témának csak főbb pontjait, alapvető ismerveit, úgymond lényegi mondandóját lehet összefoglalni. A teljesség igénye nélkül érintem a közösségfejlesztés értelmezését, majd áttekintem a közösségfejlesztés nemzetközi és hazai történetét.

1. Közösségek és közösségfejlesztés

Gazdasági és társadalmi életünk súlyos hiánybetegségei között az egyik legjelentősebb az életképes emberi közösségek hiánya (Hankiss 1987:63-98). A közösségek szükségességét több szemponttal is indokolhatjuk, ilyenek például:

- az embereknek biztonságot nyújthatnak, tartalmat és célt adhatnak életüknek, a kibontakozás lehetőségét személyiségüknek;
- a társadalomban az egyéni érdekek hatékony csoportérdekké formálódhatnak, a társadalmi fejlődés folyamata biztosított általuk;
- a társadalom demokratizálódásának alapfeltételei;
- fontos a szerepük a hatékony társadalmi ellenőrzés kiépítésében; ...

A közösségek értelmezésénél is jó alapot jelent a jelenlegi tanulmányhoz Hankiss Elemér definíciója (Hankiss 1987:64), amely szerint közösségnek az emberek olyan együttesét nevezhetjük, amelyet összeköt a közös érdek, a közös cél, a közös értékrend és ezek mentén a „mi” tudat. Ezek a tényezők természetesen nem azonos mértékben hatnak, élnek a különféle csoportokban, és az egyes tényezők dominanciája egyben a csoport jelleget is meghatározza. A belső kohéziót, a csoport erősségét azonban a négy tényező intenzív megléte biztosítja kellően. Ennek a tág értelmezésű közösség-definíciónak a tartalmában gyorsan felismerhető, hogy a csoporttagok együttélése nem feltétel (és itt Hankiss cikkével kissé vitatkozom). Elkülöníthetünk e tényező alapján két csoporttípust, amelyek elnevezése a szakirodalomban különféleképpen jelenik meg, de lényegi jegyeik azonosnak tekinthetők:

1. Közvetlen közösség: tagjai személyesen ismerik egymást, közvetlen kapcsolatok fűzik össze őket, a társadalmi tér egy jól meghatározható pontján helyezkednek el. Ilyen lehet egy baráti kör, egy szekta, egy klub, egy lakóhelyi közösség stb. (A csoportdefiníciók általában ezt a szűkebb értelmű csoportértelmezés kategóriájával írják le (Horváth 1990:175, Juhász 2000).

2. Eszmei közösség: tagjai térben távol is élhetnek, nem feltétlenül ismerik egymást személyesen, a közös érdekek, célok, értékek tudata köti össze őket. Ilyen lehet egy vallási

felekezet, egy társadalmi osztály, egy társadalmi mozgalom. (Az előbb említett és idézett körben ezt a tágabb értelmű csoportértelmezés kategóriájával írják le.)

A jelenlegi dolgozatban a közvetlen közösségekkel foglalkozom, mivel a közösségfejlesztés általában egy konkrét falu vagy városrész együtt élő közösségeire koncentrál, ilyen környezetben lehet hatásos. A hazai közösségfejlesztés jeles kísérletei is ilyen területekre irányulnak, mint ahogy erről a későbbiekben beszámolok. A szakirodalom által legelfogadottabb definíció szerint ezekben a keretekben **"a közösségfejlesztés** (community development) ... települések társadalmi fejlesztését jelenti egy bátorító, informáló, kapcsolatszervező munka segítségével létrejövő önszervező közösségi hálózat által" (Varga - Vercseg 1991:7). Ebből az értelmezésből tehát kitűnik, hogy a szakemberek egy olyan rendszert kívánnak kialakítani a közösségfejlesztés során, amely később folyamatos részvételük nélkül is önállóan "megáll a lábán".

2. A közösségfejlesztés története külföldön

A szervezett közösségfejlesztési kísérleteknek felvázolható egy általános tendenciája, amely megfigyelhető a világ minden pontján - időbeli eltolódásokkal. Így ennek ismeretében érdemes külön vizsgálni az Európán kívüli, a különböző európai országokbeli és a magyarországi közösségfejlesztés történetét.

2.1. A közösségfejlesztés nemzetközi tendenciái

A mai értelemben vett közösségfejlesztési kísérletekről az 1920-as évektől beszélhetünk. A kezdeményezések először a munkahelyi környezetben figyelhetők meg, és innen kerülnek át a lakókörnyezeti fejlesztések körébe. A munkamódszerek a két területen áthatották ugyan egymást, de hosszú ideig külön utakon jártak (Sári 1997). Időszakonként megfigyelhetők új hangsúlyok, de ezek mellett általában a régi modellek is tovább élnek. Sematikusan egy táblázatban foglalhatók össze a kezdeményezések (Gergely 1991:53). Ebből jól látszik a fejlődés, a hangsúlyok áthelyeződése, valamint folyamatos összehangolódása a két környezetben alkalmazható modelleknek.

Időszak	Munkakörnyezet	Lakókörnyezet
1920-as évek	emberi viszonyok az iparban (human relations) ipari szervezettervezés (organisation design) szervezetfejlesztés (organisation development)	társadalmi munka (social work) esetmunka (case work) csoportmunka (group work) közösségszervezés (community organisation) közösségfejlesztés (community development)
1930-40- 50-es évek	vállalati társadalmi tervezés (corporate social ipari demokrácia, ipari részvétel (industrial democracy, industrial participation)	helyi szintű társadalmi tervezés (community social planning) társadalmi akció, társadalmi mozgalom (social action, social movement)
1960-70-es évek	a munka társadalmi minőségének tervezése - fejlesztése ("quality of work" planning)	életmód, életminőség tervezése - fejlesztése ("quality of life" planning)
1980-90-es évek	átfogó társadalmi tervezés - fejlesztés (comprehensive social planning)	

Ebből látható, hogy ideális esetben napjainkra összefonódik a munka- és lakókörnyezet fejlesztése a kulturális rendszer egységében integrált, országos vagy regionális tervezési,

fejlesztési hálózatok kialakulásával, és ezt számos nemzetközi nyilatkozat (pl. Hamburgi nyilatkozat, Manilai dekrétum) is erősíti az átfogó tervezés szükségességének hangsúlyozásával.

2.2. Közösségfejlesztési kísérletek Európán kívül

Az Európán kívüli kezdeményezések között két kiemelkedő területet érdemes megvizsgálnunk. Ezek egymástól teljesen eltérő kezdeményezések, így én is külön tárgyalom őket, de mivel egyikkel sem kívánok részletesen foglalkozni, emiatt kerültek egy fejezetbe, az Európán kívüli kísérletek elemzési körébe (Gergely 1991: 16-23,44-48). Az egyik jeles terület **Amerika**, ahol általánosan elmondható, hogy nagy a felfogásbeli, szervezeti sokrétűség. Jellemző azonban, hogy három szervezeti forma jelentős a közösségfejlesztés területén: az önkéntes egyesületek, a szolgáltató szervezetek, valamint a szervezetközi tervezői testületek. A közösség-szervező feladatköre a klasszikus problémamegoldó modellen alapul (1.1. melléklet) a térségben, mivel a közösségfejlesztést a társadalom életébe való szervezett és módszeres beavatkozásként fogják fel, amely során feltárják és kielégítik a társadalmi szükségleteket. A beavatkozás finanszírozói, a fenntartó szervek ezáltal nagymértékben meghatározzák a gyakorlatot: az értékeket és ideológiákat. A folyamat során a probléma, a kiindulási helyzet elemzésével indítanak, amelynek segítségével kitűzhető az elérendő célok. Ehhez a megfelelő stratégiákat és taktikákat a társadalompolitikai összefüggések ismeretében, a tudás és az erőforrások felmérésével választják ki. Ezután beindulhat a tervezés, a szervezés és maga a végrehajtás, amelyet már csak az értékelés és az esetleges visszacsatolás követ. A közösségfejlesztők természetesen itt is küszködnek problémákkal, amelyek közül a főbbek vázlatosan (véleményem szerint a legtöbb országban, térségben szintén fellelhetők):

- érdekütközések a "laikus" szervezőkkel,
- a helyi és a nagyobb területi érdekek ütközése,
- a központi (külső) és a helyi (belső) kezdeményezések ellentmondásai,
- a szervező által felvehető szerepek közötti választás.

A másik jelentős közösségfejlesztési térség Európán kívül a **harmadik világ**. Két jellegzetes programot emelnék ki az itt beindult fejlesztések közül.

1. A **Sriniketan** elnevezésű program Rabindranath Tagore kezdeményezésére az '50-es években Indiában zajlott. 85 faluban 38 évi folyamatos munkával próbálta megvalósítani filozófiáját, amelynek lényege: a közösségnek segítsük aktivizálni lappangó erejét saját problémái megoldásában. Ebben a folyamatban a fejlesztő szerepe tehát katalizáló: segíti a társadalmi változásokat a lappangó alkotóerők kibontakoztatásával. Erre tudományosan megalapozott eljárásokat dolgoztak ki az ún. alvó szükségletek, valamint a közösségi motivációk feltárására, a falvak hatalmi szerkezetének fokozatos átalakítására, a rugalmasabb vezetés képzésére, a szabadidős és oktatási intézmények átalakítására stb. Ennek eredményeképpen az említett falvak marginalitása csökkent, a tágabb társadalomhoz közelebb kerültek.

2. A **Vicoson** (a perui Andok egyik nagybirtokán) folyó fejlesztés 1952-ben indult Allen Holmberg, a Cornell Egyetem antropológusának vezetésével alkalmazott társadalomtudományi kutatásként. A birtokot a kutatás beindításáig 10 éves időszakokra lehetett bérelni, tehát alapvetően konzervált feudális viszonyok között éltek lakói, a körülbelül 1850 indián, akik írástudatlanok, szegények és helyzetükbe teljesen belefásultak voltak. A kutatócsoport különböző részprogramokat vezetett be az életszínvonal emelésére, az önbizalom növelésére és egy saját lábán álló közösség kifejlesztésére. Az első ilyen az őslakosok körében uralkodó lustaság felszámolására irányulóan a bérrendszer bevezetésének és a mezőgazdaság fejlesztésének programja volt, amelyet az oktatási részprogram tett teljessé, amely során az írástudatlanság felszámolását sikerült elérniük. A kezdeti

bizalmatlanság után az indiánok egyre lelkesebben vettek részt településük és ezáltal saját életük fejlesztésében, aminek a végeredményeként 1961-re saját önkormányzatot alakítottak ki. A harmadik világ fejlesztésének fő tanulsága, szociálpszichológiai következtetése az lett, hogy a viselkedés, és az élet egésze is megváltoztatható a viselkedés következményeinek módszeres és rendszeres megváltoztatásával.

2.3. Közösségfejlesztés Európában - különös tekintettel Angliára

Az európai közösségfejlesztésnek országonként eltérő mintáit érzékelhetjük, alapjaiban véve tehát ezen a területen is decentralizáltság figyelhető meg. A teljesség igénye nélkül felvázolom a főbb kezdeményezéseket országok szerinti bontásban (Sári 1997:19-25). Az első közösségfejlesztési minták **Angliában** lelhetőek fel, érdemes ezért ezt a modellt részletesebben megvizsgálni. Itt a '60-as évek végén a hátrányos térségek és városok fejlesztésére kormányzati kezdeményezésként jött létre az ún. Városi Program, amely két alprogrammal rendelkezett: a Városi Segélyprogram a szociális segítségadást célozta, a Közösségfejlesztési Program pedig a közösségfejlesztés klasszikus feladatait. A program keretében 12, hátrányos jegyekkel jellemezhető térségben indult el a fejlesztőmunka helyi munkacsoportok vezetésével, amelyeknek a tagjai között a kormányzati és helyi hatalmi szervek képviselői mellett felsőoktatási és kutatási, valamint egyéb szakemberek is helyet kaptak. Alapfeltevéjük az volt, hogy a lakosság kihasználatlan kapacitásokkal rendelkezik, amelyek mozgósíthatók annak érdekében, hogy kevésbé szoruljanak külső beavatkozásra és szolgáltatásokra. Ennek nyomán a helyszínenként 5-5 évig tartó folyamatban egy ún. önfenntartó intézményépítést indítottak el, amely a program befejeztével a terület lakosságának munkája nyomán önállóan tovább funkcionált. A munkamenetük során a problémamegoldó modellt alkalmazták, amelybe beiktattak egy új elemet, amelyet "dialogus megközelítésnek" nevezhetünk. Ebben lényegileg az egyes problémákban érdekelt csoportok között kezdeményeznek párbeszédet, amely során elképzelhető, hogy már azonnal feloldódik a feszültség, és tisztázódnak az esetleges félreértések. Sok esetben azonban rámutattak, hogy a problémák egy része tágabb (országos) folyamatokból ered, amelyek ezáltal országos szintű kezelést igényelnek. Az országos problémák terén hat kulcsterületet neveztek meg: jövedelem-fenntartás, lakás- és környezetügy, oktatás, iskola és munkába állás átmenetének könnyítése, idősök helyzetének javítása és szomszédsági munka. Erre dolgoztak ki országos kezelésmódokat, amelyeket fokozatosan vezettek be a szigetországban (Gergely 1991). Ennek a komplex programnak a folytatása volt 1974-től az Átfogó Közösségi Program. Általános gyakorlat, hogy a kormány és az önkormányzatok közösen finanszírozzák a közösségfejlesztést. Emellett 1989 óta működik egy országos alapítvány (Community Development Foundation - CDF: Közösségfejlesztési Alapítvány), amely regionális és országos központokkal rendelkezve támogatja a szakembereket. Napjainkra előtérbe került a közösségi akció modellje is, amelynek keretében a közösség különböző csoportjai (civil szféra) nem várnak a kívülről szervezett és pénzelt programokra, hanem önszervező módon maguk lépnek fel.

Írország a brit módszereket alkalmazza. A közösségfejlesztést egy országos alapítvány finanszírozza, amely 20 közösségfejlesztési központ számára ad támogatást. A Combat Poverty Agency (Szegénység Elleni Harc Irodája) elnevezésű szervezet vállalja fel a közösségfejlesztés a szociális munka mellett, ez a szervezet kormányzati támogatást élvez.

Hollandiában a kormányzati és nem-kormányzati szektor közös együttműködésével zajlik a közösségfejlesztési munka. Decentralizált szervezetek, nagy intézmények jellemzik, amelyeket kormányzati szinten a Társadalmi- Kulturális Terviroda támogat: négy regionális közösségfejlesztési központ működik, amelyeket egy társadalmi kutatóintézménnyel együtt a kormányzat finanszíroz. Nagy jelentősége van a munkahelyi szervezetfejlesztésnek is, amelynek sajátos, ún. hálózatelméletében a szervezeti és gyakorlati szakértői tanácsadó

munkát integrálja. Ebben kiemelt szerepet kap a részben a lakóhelyi közösségfejlesztésbe is adaptált válságkezelés, konfliktus menedzsment, amelyet számos ország átvett és alkalmaz.

Belgiumban a három szövetségi kormány feladatának tekinti a közösségfejlesztést. A finanszírozás ezen szövetségi kormányok, a szociális jóléti központok és a helyi önkormányzatok összehangolásával zajlik, és támogatásait a nem-kormányzati szféra részére adják, amely magát a tevékenységet folytatja. Érzékelhető a régiók közötti különbség: legerősebb Flandria közösségfejlesztése.

Skandináviában (Svédország, Norvégia, Dánia, Izland és Finnország) egyetlen nagy központ működik a közösségfejlesztés támogatására. Emellett Norvégiában a Társadalmi Tervezési Minisztérium, Svédországban pedig a szakszervezetek és gyárosok szövetsége ötvözi a munka- és lakókörnyezeti közösségfejlesztési kezdeményezéseket.

Franciaországban a magyarhoz hasonló kulturális intézményhálózat fontos bázisa a helyi közösségfejlesztésnek. Sajátos szakmai elnevezésük a közösségekkel való foglalkozásra az animáció, amelynek a fejlesztési tevékenységek mentén különféle alfajai alakultak ki (pl. szocio-kulturális animáció, szabadidős közösségek animációja, ifjúsági csoportok animációja), amelyek a magyar közösségfejlesztésre nagy hatást gyakoroltak (Juhász 1997, 1998).

Spanyolország egyes régiói is eltérő potenciális feltételekkel rendelkeznek a közösségfejlesztés terén, ami leghatékonyabban Katalóniában figyelhető meg. A decentralizált kezdeményezések mellett jelentős összehangoló tevékenységet fejt ki 1985 óta a szociális és közösségfejlesztési munka terén a barcelonai központú Institut de Treball Social i Serveis Socials (Szociális Munka és Szociális Szolgáltatások Intézete).

Közép-Európa országai (Németország, Ausztria, Svájc, sőt Olaszország is) a népfőiskolai mozgalmat és intézményrendszerét használják fel társadalomfejlesztési célokra.

Látható, hogy Európában országonként máshogy fejlődött a közösségfejlesztés. Jellemzője így, hogy decentralizált ez a folyamat és az egyes régiókban eltérő hangsúllyal szerepel. Azonban annak ellenére, hogy a közösségfejlesztésnek külön útjai vannak, egységesítési törekvésekkel is találkozhatunk. Az egyik ilyen a szervezetek keretében való összefogás: nemzeti és regionális szervezetek kezdeményezik a kontinentális, sőt világméretű organizációkat, illetve vannak olyan intézményeik is, amelyek nem a közösségfejlesztésre szakosodtak, de munkájukban az is helyet kap. (Néhány ismertebb szervezetet a 2. mellékletben megnevezek.) Emellett alapvető elméleti vezérfonalat jelent az Európa Tanács 208-as számú határozata az európai közösségfejlesztők számára. Az elméleti háttér alapot segíti a széleskörű nemzetközi szakirodalom, amelyből kiemelkedően fontosak az aktuális információkat tartalmazó szakfolyóiratok, így például a manchesteri Community Development Journal (Közösségfejlesztési Folyóirat), az oxfordi Socio-Economic Planning Sciences (Közgazdaságtani Tervezési Tudományok), a párizsi Communates (Közösségek), vagy a stuttgarti Archiv für Kommunalwissenschaften (Közösségi Tudományok Archívuma).

3. Közösségfejlesztés hazánkban

A nemzetközi körkép után tekintsük át kissé részletesebben, hogy milyen folyamatok zajlottak és zajlanak hazánkban a közösségfejlesztés területén, és ezek hogyan kapcsolódnak a nemzetközi gyakorlathoz.

3. 1. A közösségfejlesztés története Magyarországon

Történetileg három fontos csomóponthoz köthető a hazai közösségfejlesztés kialakulásának folyamata, amelyek egy-egy társadalmi makrokonfliktus köré szerveződnek (Sári 1997:25-32,35-37).

Az első ilyen időszak az **1772-1849** közötti periódus, amikor a nemzetté válás és polgárosodás komplex problematikája igényelt volna közösségfejlesztési módszereket, de ekkor a társadalomtudományi háttér még nem volt elég fejlett, hogy segítséget nyújtson a társadalmi szervezési folyamatokban. Bár már II. József idején megtörténik az első komolyabb népszámlálás, de ez még nem rendelkezett szociológiai alapokkal. A korszakban szétszórt fejlesztési törekvések figyelhetők meg, így például Tessedik Sámuel iskolaalapítása Szarvason, Festetics György főként keszthelyi tevékenysége (Georgikon, helikon ünnepek), a Széchenyi család intézményalapításai (pl. könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia, kaszinók), vagy Wesselényi Miklós népfőiskola-alapító és színháztámogató tevékenysége.

A másik fejlődési szakasz **1920-1944** közé tehető, amely a trianoni sokk, a gazdasági világválság és a korszak végén a második világháború problémái mentén jellemezhető. Ekkor alakul ki a "harmadik utasok" irányzata, akik a két fő politikai orientáció közötti saját utat kijelölő értelmiség köreit jelentik. Sorra jelennek meg a társadalom valódi arcát olvasmányos műfajban megmutató szociográfiai művek, így például Braun Róbert már 1913-ban megjelentette A falu lélektana című munkáját, vagy Erdei Ferenc művei (Futóhomok, Magyar tanya, Magyar falu, Magyar város), a legismertebbek pedig talán illés Gyula: Puszták népe, valamint Móricz Zsigmond: Boldog ember című munkái. A korszakban éltek fénykorukat nagy számban a népfőiskolák (pl. Sárospatak, Mezőkövesd, Szeged stb.), amelyeknek Móricz Zsigmond által megfogalmazott, mind a mai napig élő szlogenje: „Jobb polgárt, jobb hazafit, s jobb embert nevelni, ez a népfőiskola célja”. Ezek a kezdeményezések azonban a világháborúval megszakadtak és a szocializmus talaján sem tudtak legálisan működni.

A modern, nyugat-európai értelemben vett közösségfejlesztés hazánkban a **'70-es években** bontakozott ki a közművelődésből kinőve (ellentétben a nemzetközi gyakorlattal, ahol a munkakörnyezetből vagy a szociális szférából indult). Az alapvető makrotársadalmi konfliktus a szocializmus válsága volt, így például az energia- és nyersanyagárak emelkedése, a felvett kölcsöneink kamata és az ezek mentén kialakult súlyos lakossági terhek. Az időszak számos **kezdeményezését** a teljesség igénye nélkül vázlatosan érdemes áttekinteni a cikk terjedelmi korlátai miatt, de azért a lényeges elemeket mindenképpen jelezve:

- ifjúsági klubmozgalom (később betagozódva a művelődési otthonokba);
- "nyitott ház" mozgalom (a művelődési otthonokban indult el kulturált találkozási hely biztosításának céljával);
- önszervezőkörü mozgalom (egyetemen és főiskolákon jött létre);
- ÁMK (Általános Művelődési Központ) típusú lokális intézmények megjelenése (az óvodás kortól a késő öregkorig kívánt művelődési kereteket biztosítani egy helyszínen többféle lehetőség - iskola, színház, mozi, kiállítás, könyvtár stb. - egyidejű kínálatával);
- „közösségi ház” modell (a Makovecz Imre-féle szerves építészet "terméke", amely a korábbi nagyterem szemléletet kívánta felváltani);
- "social action" (társadalmi akció), "social movement" (társadalmi mozgalom) típusú beavatkozások a szociális szférában (Gelencsér Katalin és Talyigás Katalin nevéhez fűződve);

- a Magyar Népfőiskolai Társaság megalakulása (1989);
- a Közösségfejlesztők Egyesületének megalakulása (1989);
- közép fokú közösségfejlesztő-szervező szakemberek képzése (1990-től);
- a Közösségi Kapcsolat Alapítvány megalakulása (1991);
- egyetemi szinten megjelenik a közösségfejlesztés tárgya (1992-től);
- a Civil Rádiózásért Alapítvány és a Civil Rádió megalakulása (1993); ...

Mindezekből egy széles működési és szervezeti háttér képe bontakozik ki, de az is rögtön látható, hogy hazánkban is erős a decentralizáltság a közösségfejlesztés területén. A későbbiekben feldolgozott esettanulmányok is bizonyítják a kezdeményezések elszórtságát, eseti jellegét. Van azonban pár jelentős szakember, akiknek a neve többször felbukkan a kezdeményezések nyomán, és akik szinte kivétel nélkül a közösségfejlesztési szervezetek tagjai (KKA 1999). Az ő kezdeményezéseik mentén lehetne kialakítani országos méretű programokat a helyi társadalmak munka- és lakókörnyezeti integrált fejlesztésére.

3. 2. Közösségfejlesztési kísérletek Magyarországon

A szakirodalom számos jelentős átfogó **közösségfejlesztési kísérletet** említ és elemez. Ezek közül néhányról tesztek említést, rövid jellemzést a következőkben.

1. A legjobban dokumentált közösségfejlesztési kísérlet a **bakonyi fejlesztés** (Varga - Vercseg 1991:16-75). Ennek összefoglaló munkája jól használható kezdő fejlesztő szakemberek részére is. Lépésről lépésre követhető a fejlesztő tevékenység, és a közben jelentkező problémák, bizonytalanságok, amelyekre már felkészültebben reagálhatunk az esettanulmány ismeretében. (Természetesen ugyanígy sehol nem lelhetők fel a problémák, és a folyamat maga is módosul viszonylag minden közösség esetén.) A tevékenység fő váza tehát a következő:

1. megismerés (beszélgetések, dokumentumok tanulmányozása),
2. a közös tevékenység meghatározása (a számottevő személyiségek bevonásával),
3. bizalomépítés (a teljeskörű együttműködéshez),
4. kommunikációs struktúra kialakítása (formális és informális),
5. fejlesztési stratégia kialakítása (a meglévő ismeretekre alapozva),
6. fejlesztő folyamat beindítása (az eddigiekben vázoltak alapján a körülmények diktálta szükséges módosításokkal),
7. hálózatépítés (bel- és külföldi kapcsolatokkal, testvérvárosok keresésével),
8. önállósulás (a kiépített intézmények és kapcsolatok fenntartásával).

2. **Csenger és vidéke** fejlesztéséről (Varga - Vercseg 1991:77-121) csak röviden szólok, mivel hasonló jellemzőkkel írható le, mint a bakonyi kísérlet. Ennek az oka az azonos szakembergárda (Varga A. Tamás és Vercseg Ilona vezetésével) részvétele. A munka során Csenger, Szamostatárfalva, Szamosangyalos és Csengerújfalú helységeinek várossá válásához próbálták a szakemberek fejlesztési javaslatokat készíteni. Lényeges azonban, hogy egy széleskörű gazdasági tervet dolgoztak ki, amelynek részei:

- a. Az egyéni vállalkozói kedv felélesztése (nagyüzemben, vállalkozói egységekben és az egyéni gazdálkodás területén).
- b. A fajta- és termékszerkezet módosítása, konvertálható, a piacot követni tudó tevékenységek kiépítése.
- c. Új munkalehetőségek teremtése a magasabb kvalifikációra építve.
- d. Új szakmai és értékesítési kapcsolatok kiépítése az országban és a határokon túl, csökkentve a meglévő kiszolgáltatottságot.

Ezekkel a kezdeményezésekkel egy újfajta érdekeltségi rendszert kívántak megteremteni, és ezzel a helyi érdekek jobb érvényesítését elérni. Minden egyes vizsgált helység esetében ezeket a szempontokat figyelembe véve állították össze a szakértők a teljes fejlesztési javaslatot, amely mentén indulhatott el a fejlesztési tevékenység.

3. Hajdúböszörmény (Sári 1997:51-247) lokális társadalmának fejlesztése akciókutatás keretében kiemelkedő példája annak, hogy a különböző tudományterületek (lokális társadalomelmélet, közösségfejlesztés, művelődés elmélet, művelődéspolitikológia, nevelélmélet, szociológia stb.) elméleteit hogyan lehet (és kell) felhasználni egy település közösségének és egészének gyakorlati fejlesztésében. A munka fázisai:

- a. a település történetének teljeskörű feltárása monográfiák, jegyzőkönyvek, korabeli sajtó, visszaemlékezések alapján;
- b. a helyi társadalom jellemzése meghatározó metszetei mentén, amelyek: vérrokonság, etnikai hovatartozás, vallás, politikai tagolódás, direkt participáció igényén alapuló szerveződés, korporáció elve, lokálisan strukturálódó téri elrendeződés;
- c. mindezekre alapozva közösségi, társadalmi akciók beindítása a kulcsproblémákra koncentrálni, úgy mint: iskolarendszer átalakítása, tömegkommunikáció fejlesztése, közművelődés szerkezetváltása, közösségi gazdaságfejlesztés, a civil társadalom erősítése stb.

4. Tab és környéke (Köles - Kemény 1988:238-262) halmozottan hátrányos helyzetű térség előregedő, leépülő társadalmával, különböző csoportjai közötti hiányos együttműködéssel. A fejlesztés három fő részre bontható, amelyek egy tábor jellegű segítő együttműködés keretében valósultak meg:

- a. Tab és vidéke fejlesztése fizikai munkával,
- b. "közösségi kalendárium" megindítása,
- c. feltárások a térségben (néprajzi, szociográfiai, közgazdasági, közigazgatási stb.).

Külön csoportokban végezték a szakmai tevékenységet, amelynek a kezdeményezései egybeforrtak a közösségek építésével, a népfőiskola és egyéb szervezetek oktató, felvilágosító munkájával, valamint az információs tevékenységgel.

5. A Siómente fejlesztése négy településen indult: Balatonszabadiban, Siómaroson, Siójuton és Ádándon (Varga 1988:272-283). Ebben a kísérletben is a "saját lábra állítás" volt a fő cél, tehát az, hogy a felállított intézményi, szellemi, közérzeti háttér a szakértők közreműködése nélkül is funkcionáljon a helyi erőkre alapozva. Részprogramokat próbáltak megvalósítani, ezeket egyes szakaszokban váltogatták, illetve egymással paralel is alkalmazták.

1. Jelentős szerepet kapott a gazdasági oldal, mivel kiindulásként azzal kellett szembenéznük a fejlesztőknek, hogy a helyi termelőszövetkezet átalakulásban van, így a vállalkozások felé kellett orientálni a lakosságot. Ehhez azonban többnyire hiányzott a mobilizálható tőke, a piaci ismeret és a vállalkozói gyakorlat. Ezt próbálták elősegíteni a szakemberek a helyi idegenforgalom megszervezésével, a falusi turizmus fellendítésével.

2. Ezt a kezdeményezéssort folytatták a kulturális területeken is az önszervezés és a helyi érdekek megfogalmazásának hangsúlyozásával. Ezzel formálisan megszülettek eredményképpen a helyi közösségi- kulturális autonómia társadalmi műhelyei.

3. A harmadik rész-kísérlet az iskola- és nevelésreform volt. Ebben fejlesztették a meglévő iskola infrastruktúráját, módszertani és pedagógusi hozzáállási oldalát. Ezzel párhuzamosan a népfőiskolát is megszervezték népfőiskolai hétvégék és bentlakásos kurzusok formájában. Ezeken az alkalmakon ún. komplex tantárgyakat oktattak: személyiségtant, társadalomtant, természettant, gazdaságtant, történelemtant és kultúratant.

4. A szerves építészet jegyében alakították a falurészeket, kialakítottak faluházakat, javították a meglévő épületek (pl. a már meglévő tanácsház, iskola, művelődési ház) állagán. Ebben a Makovecz Imre-féle elképzeléseket nagymértékben érvényesítették.

5. Megreformálták a helyi kommunikációt is, amelynek keretében helyi lapot indítottak Siómente címmel, megfogalmazódott a helyi rádió igénye is. A kommunikációs reformok a helyi történelmi tudat erősítését szolgálták elsősorban. Egyöntetű megállapításuk a fejlesztőknek, hogy a meglévő eredmények fenntartásához elengedhetetlen a gazdasági biztonság, ami viszont kevéssé áll fenn. Az állami támogatás csekély, a közadakozás nem jellemző, a rendezvények bevétele pedig nem számottevő. Így még kulturális területen is érdek a második gazdaság fejlesztése és az ebbe való bekapcsolódás.

4. Összegzés

A tanulmány és ismereteim alapján leszögezhető, hogy a közösségfejlesztés terén - akárcsak a világon bárhol - hazánkban is decentralizáltság uralkodik. A különböző kísérletek egymástól távolabbi helyszínekre esnek, az állami támogatás csekély, a szakembereknek maguknak kell a szükséges erőforrásokat előteremteniük. Azonban láthatók hasonlóságok is a kezdeményezések sorában. Ilyen lehet a szakembergárda magja, amely sok esetben ugyanaz, mivel egy közös szervezetből (a már említett Közösségfejlesztők Egyesületéből) származnak, így a munkájukban is vannak jelentős módszertani azonosságok. Számos kiadványt jelentetnek meg e téren, ezek közé tartozik a Parola füzetek sorozat, illetve a szervezet kiadásával jelzett kötetek sora. Jelenleg Magyarországon ezek az irodalmak biztosítják a legfrissebb hazai "híreket" a közösségfejlesztés, településfejlesztés területén. A gazdasági jellemzők sorában fontos momentum, hogy a község gazdasági fejlődését is segítenie kell a közösségfejlesztési programnak. Ennek során az infrastruktúra fejlesztése, valamint az idegenforgalom, a falusi turizmus erősítése központi szerepű. Ez a két oldal előmozdításához azonban ösztönözni kell a vállalkozói gyakorlatot a községekben. Másik szempontból a közösségfejlesztésnek magának is rendelkeznie kellene egy minimális anyagi háttérrel, amely a szakemberek zavartalan munkáját előmozdítja.

Az egyetemi művelődési és felnőttképzési menedzser, valamint a főiskolai művelődésszervező (2002. szeptemberétől felvett hallgatók esetén az egyetemi szintű képzés elnevezése is művelődésszervező) szakokon a „Közösségfejlesztés” tantárgy a törzsképzés anyaga. Minden hallgató minimum 2, de akár 6 félév keretében is felveheti ezt a tantárgyat. Ennek eredményeképpen hallgatóinkat kiképezzük a kiscsoportok szintjétől a települési közösségek egészének fejlesztési munkáira. Végzett hallgatóink közül többen önállóan indítanak fejlesztési programokat, pályáznak településük, térségük helyzetének jobbítására és felelős pozíciókat töltenek be ezen a területen.

Irodalom

Biddle, W. W. - Biddle, L. J. (1988): A közösségfejlesztési folyamat. Bp., Magyar Művelődési Intézet

Gergely Attila (1991): Intézmények építése a helyi közösségekben. [Parola füzetek.] Bp., Közösségfejlesztők Egyesülete

Hankiss Elemér (1987): Közösségek válsága és hiánya. In: Uő: Diagnózisok II. Bp., Magvető Kiadó

Horváth Margit (1990): A közművelődés pszichológiai, andragógiai alapjai. Bp., Tankönyvkiadó, 1990.

Juhász Erika (1997): Az animáció mint művelődési - művelési tevékenység. In: Rubovszky Kálmán (szerk.): Művelődéstudományi tanulmányok. [Acta Andragogiae et Culturae sorozat 16. szám.] Debrecen, KLTE, 25-34. pp.

Juhász Erika (1998): Az ifjúkorúak és animálásuk főbb kérdései. Szakdolgozat. Debrecen, KLTE

Juhász Erika (2000): A kiscsoportok lélektanának vázlatja. In: Éles Csaba - Kálmán Anikó (szerk.): Kihívások és közvetítések. [Acta Andragogiae et Culturae sorozat 18. szám.] Debrecen, DE, 104-113. pp.

Köles Sándor - Varga Csaba (szerk.) (1988): A helyi cselekvés. [JAK füzetek 38.] Bp., Magvető Kiadó

Ebből a kötetből főként az alábbi tanulmányok:

Gulácsi Gábor - Juhász Pál: Településfejlődés, decentralizálás és községgazdálkodás. 154-171. pp.

Nyilas György: Falukutató táborok ma. 184-197. pp.

Brunda Gusztáv: Miféle játék ez? 210-229. pp.

Köles Sándor - Kemény Bertalan: "Itt és mást" 230-262. pp.

Varga Csaba: Falukísérletek, helyi autonómiák. 263-283. pp.

Közösségi Kapcsolat Alapítvány (1999): Közösségfejlesztés. A magyarországi közösségfejlesztés honlapja. In: <http://www.kkapcsolat.hu/>

McConnell, Charlie (1992): A közösségfejlesztés támogatása Európában. [Parola füzetek.] Bp., Közösségfejlesztők Egyesülete

Merth László (1984): A gazdaság, a gazdálkodás szerepe egy "helyi társadalom" életében. In: Régiók - kistájak. [Helyi társadalom II.] Bp., Kossuth Könyvkiadó, 105-128. pp.

Perlman, R. - Gurin, A. (1993): Közösségszervezés és társadalmi tervezés. Bp., Közösségfejlesztők Egyesülete

Sári Mihály (1997): Város és művelődése. Doktori disszertáció. Debrecen, Kossuth Egyetemi Könyvkiadó

Sörös Erzsébet (szerk.) (1996): Szomszédság a Nap utcában. A városi közösségfejlesztés tapasztalatai. Bp., Nap Klub Alapítvány

Varga A. Tamás - Vercseg Ilona (1991): Település - közösség - fejlesztés. Tapasztalataink a helyi társadalmi - kulturális fejlesztésről. Bp., Országos Közművelődési Központ

Varga A. Tamás - Vercseg Ilona (1998): Közösségfejlesztés. Bp., Magyar Művelődési Intézet

Varga A. Tamás (vál.) (1993): Közösségi munka. Szöveggyűjtemény. (Szerk.: B. Vörös Gizella.) Bp., Közösségfejlesztők Egyesülete Vercseg Ilona (szerk. és ford.) (1992): Szomszédság. [Parola füzetek.] Bp., Közösségfejlesztők Egyesülete

1. melléklet: A problémamegoldó modell sémája

(A séma elkészítésének alapja Carter gondolata, bemutatja: Gergely 1991)

Alapséma:

Ezen belül a problémamegoldás sémája:

probléma, kiindulási helyzet elemzése

kommunikációs struktúra kiépítése, fejlesztése

elérendő célok kitűzése

társadalompolitikai összefüggések feltárása

tudás és erőforrások felmérése

stratégiák, taktikák kidolgozása

megfelelő stratégiai kiválasztása

feladatok tervezése

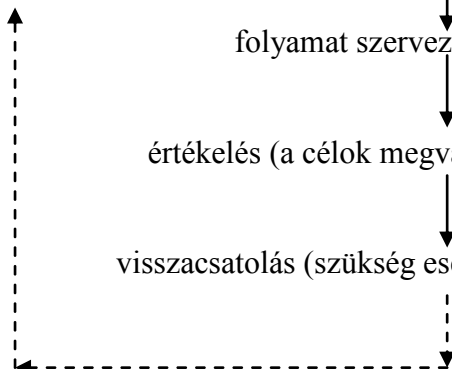
folyamat szervezése, végrehajtása

értékelés (a célok megvalósulására irányulóan)

viSSZACSATOLÁS (szükség esetén a megfelelő fázishoz)

2. melléklet: Jelentősebb európai közösségfejlesztési szervezetek

(Forrás: Juhász 1998:49)

1. Kontinentális vagy világméretű organizációk:

- Egyesített Európai Hivatal a Társadalmi Fejlődésért (Combined European Bureau for Social Development, CEBSD)
- Nemzetközi Közösségi Művelődési Egyesület (International Community Education Association, ICEA)
- Európai Közösségfejlesztési Csereprogram (European Community Development Exchange, ECDE)
- El Taller
- Nemzetközi Szövetség a Közösségfejlesztésért (International Association for Community Development, IACD)

2. Nem közösségfejlesztésre szakosodott, de azt is végző organizációk:

- Nemzetközi Szociális Jóléti Tanács (International Council for Social Welfare, ICSW)
- Európai Társadalmi Akciók Hálózata (European Social Action Network, ES AN)
- Európai Állampolgári Akciók Szolgálat (European Citizens Action Service, ECAS)
- Európai Felnőttoktatási Központ (European Centre for Adult Education, ECAE)
- Munkahelyteremtő Helyi Kezdeményezések Európai Információs Hálózata (European Information Network on Local Employment Initiatives, ELISE)
- Európai Helyi Környezeti Információs és Kliring-Intézet (European Local Environmental Information and Clearing House, ELEICH)
- Települések és Szomszédsági Központok Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Settlements and Neighbourhood Centres, IFS)
- Önkéntesek Nemzetközi Szervezete (International Association for Volunteers Efforts, IAVE)